

آفتاب نیمه شب

(مقایسه افکار شاه نعمت الله ولی و جامی)

دکتر بهجت السادات حجازی

نشر ایوار

۱۳۸۴

حجازی، بهجت‌السادات، -
آفتاب نیمه‌شب / بهجت‌السادات حجازی - مشهد: ایوار،

۱۳۸۴

ISBN: 964-95950-5-8

۷۶ ص.

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.
۱. آشنایی با افکار شاه‌نعمت‌الله و جامی - الف. عنوان.

PIR ۱/۲ فا ۳۴۵۶

م ۱۳۸۴

کتابخانه ملی ایران

نشر ایوار

آفتاب نیمه‌شب

مؤلف: دکتر بهجت‌السادات حجازی Email: Hejazi-39@yahoo.com

طرح جلد: مهندس محمدصادق غضنفری مقدم

نوبت چاپ: اول ۸۴

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

چاپ: چاپخانه ژبان

قیمت: ۹۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۹۵۹۵۰-۵-۸

مشهد- بلوار امامیه، امامیه ۲۳، پلاک ۳۲ تلفن: ۶۶۲۴۰۹۶

فهرست مطالب

۷	دیباچه
۹	پیش‌گفتار
۱۹	وجوه مشترک فکری
۱۹	۱- جستجوی انسان کامل
۲۴	۲- ارادت به علی (ع)
۲۶	مذهب
۳۱	۳- اندیشه عرفانی
۳۲	الف) عقیده به وحدت وجود
۳۵	ب) سکری مذهبی
۳۶	ج) مخالفت با متشرعین فشری
۴۰	د) مخالفت با فلسفه
۴۲	هـ) عقل و عشق
۴۶	۴- تکراری بودن مضامین شعری
۴۶	الف) عدم ابتکار و تقلید
۴۶	ب) مضامین مشترک عرفانی
۴۷	تفاوت‌های فکری و اخلاقی
۴۷	۱- زبان اعتراض و انتقاد
۵۱	۲- رکاکت در سخن
۵۲	۳- خودستایی در شعر

۵۵	۴- مدح سلاطین
۵۸	۵- کرامت
۶۱	تفاوت غزلیات
۶۶	الف) مفهوم کیمیا
۶۸	ب) مفهوم شراب
۷۳	پی نوشت ها
۷۵	فهرست منابع و مآخذ

دیباجه

در این جستار افکار، اعتقادات و جهان‌بینی شاه‌نعمت‌الله‌ولی و جامی که تقریباً دو شخصیت برجسته و معاصر هم هستند، به طور نسبی مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد.

نخست کنجکاوی نسبت به کشف دلایل اختلاف و خصومت جامی با شاه‌نعمت‌الله‌ولی و بعد علاقه و ارادت وافر به عرفای پاک‌سرشت و متعالی، انگیزه‌های اصلی ترغیب نگارنده برای انتخاب این موضوع بوده است.

به لحاظ اینکه هر دو شخصیت تقریباً در شرایط تاریخی و اجتماعی مشابهی می‌زیسته‌اند و بستر اصلی اندیشه هر دو جریان عرفان و تصوف در اواخر قرن هشتم و قرن نهم است، با نگاهی اجمالی به تاریخ گذشته این عهد، با دو عامل روبرو خواهیم شد: تأثیر حمایت سلاطین در گسترش تصوف و ظهور خانقاه‌ها و شیوع تصوف به صورت علمی.

جامی و شاه‌نعمت‌الله هر دو در زمینه شیوع تصوف به صورت علمی نقش داشته‌اند و آثار منشور بر جای مانده از آنها گواه بر این مطلب می‌باشد. و اگر چنانچه دسترسی به آثار جامی سهل‌تر و شهرت او بیشتر است؛ قطعاً به دلیل حمایت وی از سوی دربار تیموری بوده است. در تصفیه افکار تصوف اسلامی و تمایز آن از افکار غیراسلامی، شاه‌نعمت‌الله سهم عمده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد و با توجه به امتیازاتی که مکتب نعمت‌اللهی نسبت به سایر مکاتب صوفیه دارد، می‌توان او را نماینده تصوف اسلامی در قرن نهم، در ایران زمین و سرزمین‌های مجاور دانست.

(اگر چه تفاوت این دو عارف بیشتر مربوط به تباین مشرب تصوف آنهاست. زیرا جامی پیرو مکتب نقشبندیه و شاه نعمت الله پایه گذار مکتب نعمت الهی است. ولی تفاوت های قابل طرح دیگری نیز بین آن دو وجود دارد) و با توجه به اینکه بعد از فرقه نعمت الهیه هیچ کدام از فرقه های اهل تصوف چندان رونقی پیدا نمی کنند؛ اگر جامی خاتم الشعرا باشد، قطعاً استبعادی ندارد که شاه نعمت الله واسطة العقد عرفا در قرن نهم باشد.

عنوان کتاب برگرفته از غزلی با این مطلع از دیوان شاه نعمت الله ولی است:

ماه ما از در درآمد نیمه شب آفتاب ما برآمد نیمه شب

(دیوان شاه ولی، ص ۴۲)

آفتاب نیمه شب، ظهور حضرت احدیت در ظلمات عالم ناسوت است که یکی از درون مایه های مشترک در اشعار این دو شاعر می باشد.

این کتاب ابتدا به صورت مقاله در کنگره بزرگداشت شاه نعمت الله، دانشگاه سن خوزه (san Jose) کالیفرنیا (اکتبر ۲۰۰۲) ارائه گردید و متن لاتین آن در کتاب مقالات برگزیده این کنگره به چاپ رسیده است.

بدون تردید این نوشتار خالی از عیب و نقص نخواهد بود و تذکرات سودمند اساتید فرهیخته و مشفق می تواند در رفع نقایص قلم فرسایی نگارنده بسیار مؤثر باشد.

از دست اندرکاران بزرگوار انتشارات ایوار خصوصاً شاعر اهل قلم جناب آقای محمود اکرامی که در خصوص نشر این مقال عنایت خود را مبذول نمودند، سپاسگزارم همچنین از همسر عزیزم که همواره در انجام کارهای پژوهشی مرا یاری نموده، بی نهایت تشکر می نمایم.

بهبخت السادات حمازی

مشهد، تابستان ۱۳۸۴